

نقش گردشگری و توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در توانمند سازی زنان روستایی

دکتر خدیجه بوزرجمهری دانشیار گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی مشهد *

دکتر حمید شایان استاد گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی مشهد

مرضیه اخلاقی دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد

azar@ferdowsi.um.ac.ir

چکیده:

تحقیقات نشان داده است که گردشگری روستایی نقش مهمی در توسعه اجتماعی- اقتصادی جوامع روستایی ایفا نموده و می‌تواند در استقلال اقتصادی، خلق فرصت‌های شغلی جدید و بهبود شرایط اجتماعی زنان روستایی موثر باشد. هدف از انجام این پژوهش، بررسی تاثیر گردشگری و اقامتگاه‌های بومگردی در توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی است. این تحقیق از نوع مروری است و به شیوه کتابخانه ایی و اسنادی و با استفاده از تحقیقات ثانویه انجام گرفته است. این تحقیق علاوه بر منابع نظری متعدد، از ۳۴ پژوهش مرتبط با موضوع در سطح بین لمللی و ملی استفاده و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. نتایج پژوهش ها حاکی از وجود رابطه معنادار بین توسعه گردشگری با توانمند سازی اقتصادی و اجتماعی است. مهمترین انگیزه فعالیت زنان روستایی درین حوزه، کسب درآمد، استقلال مالی، ارتقاء سطح زندگی خود و خانوار و مشارکت در فعالیت های اجتماعی است.

کلید واژه ها: گردشگری روستایی، اقامتگاه های بوم گردی، توانمند سازی اقتصادی و اجتماعی، زنان

روستایی

مقدمه

تحقیقات حاکی از آن است که گردشگری یکی از امید بخش ترین فعالیت هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می‌شود و اغلب به عنوان کلیدی برای رشد اقتصادی کشورها محسوب شده است. این صنعت در دنیا به سرعت در حال پیشرفت است و بسیاری از کشورها از این راه توانسته‌اند شرایط اقتصادی خود را بهبود بخشند و مشکلاتی مانند بیکاری، پایین بودن سطح درآمد سرانه و کمبود درآمد ارزی را حل نمایند، همچنین زمینه تعادل منطقه‌ای، کمک به صلح جهانی، کمک به سرمایه گذاری در میراث فرهنگی، کمک به بهسازی محیط و زیستگاه‌های حیات وحش، توسعه نواحی روستایی دارای جاذبه های گردشگری و جلوگیری از برون کوچی جمعیت و مانند آن را فراهم نمایند [ص ۹۲]. از این رو، اکثر کشورها درصدد پیشبرد صنعت گردشگری در کشور خود هستند تا درآمدهای حاصله از آن را برای توسعه زیرساخت های خویش بکار برند [ص ۴۴]. گردشگری روستایی و به عنوان یکی از گونه های گردشگری مطبوع مطرح، در برگزیده گرایش به

ریشه‌ها است و به سبب عواملی چون توسعه شهر نشینی، علاقمندی به میراث طبیعی، فرهنگی و تاریخی، نگرانی‌های محیط زیست، در سال‌های اخیر توسعه یافته است [۱۳ص ۱] که با ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنین محلی و توسعه زیر ساخت‌ها، امکان توسعه پایدار و یکپارچه روستایی را فراهم می‌سازد [۴ص ۲]. یکی از تمهیدات جالب توجه و جدید توسعه گردشگری روستایی، ایجاد اقامتگاه‌های بوم گردی است [۵ص ۲] که نقش مهمی در توانمندسازی زنان روستایی ایفا می‌کند، اگرچه ممکن است این موضوع مبهم و یا حتی گاهی کمرنگ و شاید فعالیتی غیر رسمی انگاشته شود، اما در واقع فعالیت‌های آنان درخور توجه است. بخشی از این فعالیت‌ها، به طور غیرمستقیم از گردشگری تاثیر پذیرفته است، مانند انواع صنایع دستی زنان روستایی [۶ص ۲] و به طور مستقیم با گسترش خدمات اقامتگاهی و پذیرایی، فرصت‌های شغلی برای زنان ایجاد می‌شود که می‌توانند در کنار کارهای‌های روزمره خانگی خود، به این گونه فعالیت‌ها نیز بپردازند [۷ص ۲۱۷-۲۱۹]. در دهه‌های اخیر اهمیت نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی به حدی مورد تاکید قرار گرفته است که «سازمان جهانی گردشگر» (WTO) عنوان «درهای گشوده گردشگری به روی زنان» را موضوع سال روز گردشگری ۲۰۰۷ برگزید. دفتر بین‌المللی گردشگری نیز در سال ۲۰۰۸ با رایبه برنامه‌ای، سازمان گردشگری را به ایفای نقش راهبردی در توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان موظف کرد. این برنامه علاوه بر کاهش فقر و تقویت هویت زنان، به فعالیت‌های گردشگری زنان نیز تاکید داشته که یکی از سه تعهد سازمان جهانی گردشگری در چهارچوب قانون جهانی اخلاقی گردشگری و در حمایت از اهداف توسعه هزاره سازمان ملل قرار دارد که شامل: سود رسانی گردشگری به مستمندان، حفاظت محیط زیست و توانمندسازی زنان [۸ص ۹۷]. اکنون بعد از گذشت بیش از یک دهه، آیا گردشگری روستایی باعث توانمندسازی اقتصادی اجتماعی زنان روستایی شده است؟ آیا واقعا «گردشگری دره‌های» را به روی زنان گشوده است؟ در این مقاله سعی شده با روش کتابخانه‌ای و اسنادی به آن پاسخ داده شود.

مفهوم گردشگری

گردشگری یا توریسم (Tourism) واژه‌ای است فرانسوی و از ریشه «تور» و به معنای حرکت دورانی (چرخش)، عمل پیمودن، طی کردن پیرامون، سیرکردن و گردش نمودن آمده است. به عقیده پل روبر، گردشگری عمل مسافرت کردن و رفتن به جایی غیر از مکان همیشگی و متعارف زندگی به منظور لذت بردن است، حتی اگر این کار با جابجایی کوچکی همراه باشد، یا اینکه هدف اصلی از این جابجایی غیر از تفنن و لذت جویی باشد [۹ص ۲]. تعریف «سازمان جهانی گردشگری» از گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نیست، انجام می‌دهد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و آشنایان، کسب و کار، ماموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، درمان، مطالعه، تحقیق، فعالیت‌های مذهبی و فعالیت‌هایی از این قبیل است [۱۰].

گردشگری روستایی

گردشگری روستایی یکی از انواع مهم گردشگری است که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد ولی وجه مشخصه آن، استقرار در نواحی روستایی است. نمونه‌های زیادی از فعالیت‌های گردشگری در این نواحی وجود دارد، از جمله فعالیت‌های مبتنی بر طبیعت، جشنواره‌ها، وقایع میراث، جاذبه‌های مبتنی بر جامعه بومی، گردشگری کشاورزی، نمایشگاه‌های هنری و صنایع دستی، تئاتر اجتماع محلی و ... [۱۱ص ۲۶-۲۷]. در کنفرانس جهانی گردشگری روستایی سال ۲۰۰۶، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی فراهم می‌آورد [۱۲ص ۵].

اقامتگاه‌های بومگردی

اقامتگاه‌های بوم‌گردی یکی از کسب و کارهای کوچک گردشگری است که در نخستین سمینار بین‌المللی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در سال ۱۹۹۴ که در خلیج ماهو جزایر ویرجین آمریکا برگزار شد، مطرح گردید. ویژگی‌های آن در اولین دستورالعمل اقامتگاه‌های بوم‌گردی در کنفرانس بین‌المللی کاستاریکا در سال ۱۹۹۵ به شرح زیر تعریف شد:

۱. آسیبی به محیط زیست اطراف اعم از طبیعی و فرهنگی وارد نسازند. ۲. کمترین اثر ممکن را هنگام ساخت و ساز بر روی محیط طبیعی اطرافش بگذارند. ۳. مناسب و هماهنگ با بافت فیزیکی و فرهنگی آن منطقه باشند و با توجه به شکل، ظاهر، رنگ و معماری محلی ساخته شده باشند. ۴. از روش‌های پایدار برای به دست آوردن آب مصرفی و کاهش مصرف آن استفاده کنند.

۵. سیستم کارآمد دفع زباله و فاضلاب داشته باشند. ۶. از منابع انرژی جایگزین با رعایت اصول پایداری بهره‌مند باشند. ۷. در راستای همکاری با انجمن‌های محلی تلاش کنند. ۸. برنامه‌های آموزشی درباره محیط‌های فرهنگی طبیعی و فرهنگی منطقه برای کارمندان و گردشگران ترتیب دهند. با شرکت در برنامه‌های تحقیقاتی، به توسعه پایدار منطقه کمک کنند [۱۳]

توانمند سازی زنان

توانمند سازی زنان به این معناست که از عزت نفس بالایی برخوردار شوند، کردار و گفتارشان حاکی از اعتماد به نفس و اطمینان خاطر باشد و قدرت رویا رویی با دشواریها و سختی‌ها را داشته باشند و بتوانند از توانایی‌های خود به منظور نیل به اهداف خویش بهره‌مند شوند. توانمند سازی یعنی غلبه بر احساس ناتوانی و درماندگی خویش، ارتقای مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی، افزایش آگاهی و کسب مهارت‌های لازم جهت تحقق اهداف، خلاقیت در کسب و کارها و افزایش مشارکت و رفاه اجتماعی [۱۴ ص ۲۸۸].

گردشگری و اقامتگاه‌های بوم‌گردی و توانمندی زنان روستایی

یکی از فعالیت‌های گردشگری، ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی است و یکی از اصول مهم آن، مشارکت اعضای خانواده میزبان است و زنان روستایی سهم بالایی دارند. این اقامتگاهها که توسط بسیاری از زنان کارآفرین در مناطق روستایی و بکر طبیعی با بافت‌های تاریخی اداره می‌شود، می‌تواند از یک سو امکان حفاظت منابع و بهره‌برداری پایدار از جاذبه‌های طبیعی روستا را فراهم سازد و از سوی دیگر با ایجاد درآمد و اشتغال برای زنان و سایر افراد جامعه محلی، از مهاجرت به شهرها جلوگیری نماید [۱۵ ص ۲]. بنابراین بین صنعت گردشگری و زنان یک رابطه دوسویه است، از یکسو در توانمند سازی زنان روستایی تاثیر گذار است، یعنی با خلق فرصت‌های شغلی جدید، زمینه رشد اقتصادی را برای زنان روستایی فراهم می‌سازد [۱۶ ص ۱۰۱] و از سوی دیگر باعث توسعه گردشگری می‌شوند. نمونه بارز این اثرگذاری، فعالیت زنان در صنایع دستی محلی و بومی است که درآمد را برای جامعه میزبان به ارمغان می‌آورد و باعث توسعه گردشگری هم می‌شود [۱۷]. بنابراین اقامتگاه‌های بوم‌گردی زمینه اشتغال نسبتاً بالایی را برای زنان در زمینه‌های مدیریتی و خدمات رسانی به گردشگران، راهنمایان تورگردی، پخت و پز، پذیرایی، فروش محصولات غذایی و صنایع دستی و محلی و... فراهم نموده که سبب کسب درآمد، افزایش مشارکت و حضور آنها را در جامعه فراهم نموده است [۱۸]. به همین دلایل است که شاهد رشد قابل توجه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چند سال اخیر در نواحی روستایی کشور هستیم که خیلی سریع‌تر از پیش‌بینی‌ها تعداد آنها افزایش یافته، به طور نمونه در نواحی روستایی استان خراسان رضوی در مدت یکسال اخیر تعداد آنها دو برابر شده و از ۱۸ اقامتگاه در آبان ۹۶ به ۳۵ اقامتگاه در ۱۳۹۷ افزایش یافته است [۱۹] و توانسته برای ۱۴۹ نفر اشتغال دائم (۶۱ زن و ۸۸ مرد) و تعداد زیادی نیز اشتغال غیر دائم فراهم کند [۲۰].

روش و یافته‌های تحقیق:

این مقاله از نوع مروری و فراتحلیلی است که به روش کتابخانه‌ای و اسنادی تهیه شده است. یعنی با مطالعه کتب و مقالات و سایت‌های مرتبط با موضوع، علاوه بر مطالب نظری، نتایج ۳۴ مقاله پژوهشی (۱۶ مورد داخلی و ۱۸ مورد خارجی)

به شرح جداول زیر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. لورد کیپنیز (۲۰۰۵) در مطالعه اش به این نتیجه رسید که فعالیت های گردشگری با کسب درآمد، موجب فائق آمدن زنان بر موانع و ناتوایی های جنسیتی شده و زمینه مشارکت و موجب حضور بیشتر آنها را در جامعه فراهم ساخته است [۲۱]. آشلی (۲۰۰۶) در تحقیقش کسب و کار گردشگری و اقتصاد محلی: افزایش تاثیر از طریق نشان داد که توسعه و گسترش گردشگری روستایی می تواند تأثیرات عمیقی در تقویت اعتماد به نفس، ارتقای ظرفیت های شناختی، تقویت تعامل اجتماعی و مسئولیت پذیری را در بین زنان روستایی بر جای بگذارد [۲۲].

پلنو^{۲۷} (۲۰۰۶) در مقاله « بررسی نقش پروژه های گردشگری در توانمند سازی زنان جامعه محلی » به این نتیجه رسیده است که با افزایش آگاهی جوامع محلی و مسئولان دولتی نسبت به حفاظت از ظرفیت های طبیعی، اکولوژها نقش مهمی ایفا می کنند، زیرا با توسعه گردشگری به مناطق طبیعی، ارائه خدمات اقامتگاهی می تواند مانع از آسیب رساندن گردشگران به محیط زیست شود [23]. ریچارد (۲۰۰۸) در مطالعاتش در مورد گردشگری روستای نشان می دهد بین توسعه گردشگری روستایی و افزایش ارتقای کیفیت زندگی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی زنان روستایی رابطه معناداری وجود دارد [24]. ساتیاباما (۲۰۱۰) در پژوهش های خود به این نتیجه رسید که کارآفرینی و اشتغال به توانمندسازی زنان روستایی منجر می شود. و مزایای کارآفرینی در توانمند سازی اقتصادی زنان روستایی منجر به توسعه خانواده و جامعه می شود [24]. هوکرت (۲۰۰۹) در مقاله ای با عنوان « تحلیل پایداری اجتماعی فرهنگی توسعه گردشگری روستایی » به این نتایج دست یافت که گردشگری به توانمند سازی اجتماعی زنان و جوانان انجامیده است [25]. اوکچی و گامد^{۲۸} (۲۰۰۹) در مطالعاتش به این مطلب رسیده اند که توسعه گردشگری می تواند نقش مهمی در اقتصاد و توسعه جوامع روستایی و توانمند سازی زنان روستایی در ابعاد اقتصادی و اجتماعی داشته باشد [26]. هانتی و همکاران (۲۰۱۳) در تحقیقات خویش به این نتیجه دست یافتند که برنامه های خرد تأثیر بیشتری بر جنبه های اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی داشته، به گونه ای که کارکرد کسب و کارهای کوچک با استقلال اقتصادی زنان؛ سبب توانمندسازی آنها می شود [27]. کریشنا^{۲۹} و همکاران (۲۰۱۴) به بررسی «نقش مشاغل خدماتی بخش گردشگری در توانمندسازی زنان» پرداختند که نشان دهنده نقش مثبت در توانمندسازی زنان بود [28].

راج (۲۰۱۴) به بررسی «توانمندسازی زنان از طریق فرصت های شغلی در هند» پرداخت دستاوردهای این بررسی، نشان می دهد که با وجود جمعیت مردسالار هند، زنان هندی راه خود را برای رشد و توانمندسازی از طریق گروه های خودیاری، سازمان های غیر دولتی، بانک ها، کمک های دولت و نهادهای مالی کوچک و یا از طریق بخش خصوصی پیدا کرده اند [30]. بولی و مک گهی^{۳۰} (۲۰۱۴) در مقاله « بررسی توسعه و اعتبار سنجی توانمند سازی جامعه محلی از طریق گردشگری در ویرجینیا » که در سه منطقه روستایی در ویرجینیا بررسی شده، نتایج آن نشان داد که توسعه گردشگری می تواند سبب ارتقای توانمند سازی جامعه محلی شود [29] عقیفی والشریف (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «توانمند سازی زنان در جوامع در بخش گردشگری عمان» به این نتیجه رسیدند که گردشگری با روند رشد سریع خود فرصت اشتغالات زیادی را برای زنان فراهم می کند از جمله: کار آفرینی در صنایع دستی، تولید محصولات غذایی و راهنمایی محلی و ایجاد مشاغل پاره وقت که با توجه به مسولیت های زنان در خانه برای آنها شرایط خوبی را ایجاد می کند و می تواند توانایی های جدیدی را کسب

PIno.^{۳۰}^{۲۸}- Oketch &Gumede^{۲۹}. KrishnaBoly, Makgahy.^{۳۰}

کنند]]. اونتیاوروس و کاریلو^{۳۱} (۲۰۱۵) در پژوهش خود با عنوان «گردشگری، اشتغال و توانمندسازی زنان» اشاره می کنند که گردشگری، زنان جامعه محلی را توانمند کرده و میزان توانمندسازی در صورتی که زنان ریاست کسب و کار خود را داشته باشند، به مراتب بیشتر از زمانی است که برای دیگران کار کنند [30]. بهوسان^{۳۲} و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان از طریق توسعه گردشگری» نشان داد که گردشگری نقش برجسته ای در توانمندسازی زنان از طریق ایجاد اشتغال و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان در جامعه بوده [۳۱]. ربکا، رز، بور^{۳۳} (۲۰۱۵) در مقاله «نقش اقامتگاه های بوم گردی بر توسعه پایدار گردشگری کشور کنیا» نشان دادند که پروژه های اکوتوریسم به فرایند اجتماعی شدن زنان و بهبود روابط انسانی زنان محلی و همچنین توانمند سازی آنها انجامیده است [۳۲]. کیمبو و نگوسونگ (۲۰۱۶) در یک بررسی به «تجزیه و تحلیل نقش زنان خود مدیران شرکت های کوچک گردشگری» پرداختند. این مقاله به چگونگی ادغام تحولات اجتماعی و کسب و کار و شیوه های اقتصادی مدیران زن در شرکت های گردشگری توجه شد. همچنین بر ابعاد روانشناختی، فنی و آموزشی تاکید و موانع موثر بر توانمندسازی زنان در بخش گردشگری بررسی گردید]]. ایسکو^{۳۴} و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله ای با عنوان «بررسی تبعیض های جنسیتی و توانمندسازی ساکنان از طریق گردشگری» به این نتیجه رسیدند که توانمندسازی زنان در کشورهای سنتی و پیشرفته با روندی متفاوت انجام می گیرد و در جوامع سنتی می توان با دادن تسهیلات و آموزش های مرتبط به توانمندسازی بیشتر زنان پرداخت]]. خانی (۱۳۸۵) در مقاله «توسعه روستایی وچالش های اشتغال زنان» به نقش توانمند زنان روستایی در صنعت توریسم کشور به خصوص در فروش محصولات در بازارهای محلی رویان، لویج و دیگر روستاها و شهرهای استان مازندران پرداخته است [۲۰]. توکلی (۱۳۸۷) در تحقیقش به فعالیت های اقتصادی زنان روستای ابیانه پرداخته که با تهیه و فروش صنایع دستی، مواد خوراکی و پوشیدن لباس های محلی و فروش آنها به گردشگران، کسب درآمد می کنند [۱۷]. مقصودی ورحیمی (۱۳۸۷) در مقاله «روش ارزیابی مشارکتی چهارروستا در منطقه اوان از استان قزوین» عنوان کردند که زنان روستایی از آگاهی های بالایی در زمینه اطلاعات محلی برخوردارند که می توان با روش های تسهیلگری از مهارتها و آگاهی های بومی آنها مطلع شد و با شناسایی چالش های آنها در زمینه گردشگری (بازاریابی و تولید)، جهت رفع آنها تلاش نمود [۳۳]. فرجی راد و احسانی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی تاثیر اقامتگاه های بومگردی بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی (با تاکید بر روستای گرمه و شیب دراز)» به این نتایج رسیدند که وجود اقامتگاه های بومی در مناطق روستایی باعث ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی جامعه محلی منجر شده به طوری که برای عده ای از زنان به صورت مستقیم و غیر مستقیم اشتغالاتی ایجاد شده است [۳۴]. خواجه شاهکویی (۱۳۹۱) در مقاله «نقش گردشگری در توانمند سازی زنان در روستای زیارت استان گلستان» که با روش توصیفی تحلیلی انجام گرفته به این نتیجه رسید که گردشگری در درجه اول باعث توانمندسازی اقتصادی و در درجه دوم توانمندسازی فرهنگی و در آخر باعث توانمندسازی اجتماعی زنان روستا شده است [۳۵]. ایمنی قشلاق و همکاران (۱۳۹۱)، به روش توصیفی تطبیقی بر «نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی در روستاهای کندوان واسکو» پرداختند. نتایج نشان داد که رونق گردشگری فرصت های شغلی زیادی را از قبیل فروش صنایع دستی و محصولات محلی، خشکبار، انواع گیاهان دارویی و خوراکی، غذاخوری ها، پذیرایی و اجاره اتاق و اقامتگاه برای زنان روستایی ایجاد کرده [۳۶]. نجفی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله «ارزیابی و تحلیل نقش گردشگری روستاییان در

^{۳۱} . Ontiveros & Carrillo

^{۳۲} - Bhusan

Rabaka,Roz,Bor.^{۳۳}

^{۳۴} - Ayscue

توسعه کارآفرینی در روستای زیارت گرگان» به این نتایج دست یافتند که زمینه‌های بسیار مساعدی برای حضور زنان در ایجاد کسب و کارهای کوچک از طریق گردشگری فراهم شده است که به علت سرمایه کم و ریسک پایین، حضور زنان بیشتر از مردان بوده. مهمترین انگیزه اقتصادی (کسب درآمد برای خانوار و تأمین استقلال مالی) بوده و انگیزه‌های اجتماعی فرهنگی از اولویت کمتری برخوردار بودند [۳۷]. عیسی زاده و همکار (۱۳۹۱) در مقاله «محاسبه ضرایب اشتغالزایی بخش گردشگری در اقتصاد ایران» به این نتیجه رسیدند که فعالیت‌های گردشگری زنان موجب فائق آمدن بر موانع جنسیتی شده و زمینه مشارکت و حضور آنها را در جامعه بیشتر فراهم کرده [۳۸]. بروج (۱۳۹۱) در مقاله «مطالعه تطبیقی اقامتگاه‌های بوم‌گردی مناطق بیابانی از منظر توسعه پایدار گردشگری» نشان داد که الگوی اقامتگاه بوم‌گردی در مناطق روستایی و بکر طبیعی، به عنوان یک کسب و کار کوچک گردشگری با مالکیت بومی و مدیریت خانوادگی، هماهنگی بیشتری با توسعه پایدار گردشگری دارد و زنان نقش پررنگتری در این گونه فعالیت‌ها دارند [۳۹]. غنیان (۱۳۹۲) در مقاله «گردشگری راهکاری جهت توسعه کارآفرینی زنان روستایی» نشان داد که زنان روستایی با صرف کمترین هزینه، کمترین ریسک و با آگاهی از استعدادهای قوی درون خویش می‌توانند به اشتغالات مختلف گردشگری بپردازند [۸]. حیدری ساربان و همکاران (۱۳۹۳) با بررسی «نقش گردشگری در توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی ده زیارت در استان فارس» به این نتیجه رسیدند که بین توسعه گردشگری روستایی و میزان توانمندی اجتماعی زنان روستایی مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد و این رابطه در معیارهای اعتماد اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، برونگرایی و تعلق مکانی ملموس‌تر است [۱۸]. وثوقی و قاسمی (۱۳۹۳)، نتایج مقاله «بوم‌گردشگری و توانمندسازی زنان روستایی در روستای شیب دراز جزیره قشم» نشان داد، توسعه بوم‌گردشگری، میزان توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی و روانی زنان روستایی را به طور معناداری افزایش داده است [۴۰]. بوزرجمهری و قنبری (۱۳۹۳) در مقاله «نقش اشتغال زنان در کسب و کارهای کوچک در روستاهای تربت حیدریه» نشان دادند که کسب و کارهای کوچک منجر به افزایش درآمد و توانمندسازی زنان روستایی شده است [۴۱]. رنجبری و استعلاجی (۱۳۹۳) در مقاله «نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی» به این نتیجه رسیدند که چون صنعت گردشگری روستایی به سرمایه‌گذاری کمی نیاز دارد، زنان روستایی با روحیه کارآفرینی، می‌توانند با خلق فرصت‌های شغلی جدید زمینه رشد اقتصادی، کاهش فقر، ارتقا سطح سلامت اجتماعی و کمک به تضمین توسعه گردشگری در روستاها را فراهم نمایند [۴۲]. یاسوری و وطنخواه کلورزی (۱۳۹۴) در مقاله «نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی در دهستان گوراب پس شهرستان فومن» نشان دادند که گردشگری هنوز نتوانسته نقش قابل توجهی در بهبود وضعیت اقتصادی اجتماعی زنان روستایی داشته باشد و عمده‌ترین موانع به ترتیب شامل: عدم وجود تشکلهای زنان روستایی، کمبود فروشگاه عرضه محصولات، کمبود سرمایه اولیه، عدم آگاهی زنان از نیازها و سلیقه گردشگران، ورود کالاهای خارجی با قیمت پایین و عدم آگاهی از توانایی‌های زنان [۱۸]. کریمیان بوستانی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله «توانمندسازی اقتصادی و فرهنگی زنان روستایی و توسعه گردشگری در زاهدن» دریافتند که رابطه معناداری بین اشتغال زنان در بخش گردشگری و توانمندسازی فرهنگی و اقتصادی آنان وجود دارد [۱].

• جمع بندی و نتیجه گیری

با توجه به تحقیقات داخلی و خارجی نقش گردشگری روستایی و اقامتگاه‌های بومگردی در توانمندسازی زنان روستایی مهمترین نتایج به طور خلاصه بدین شرح است:

۱- از مجموع بررسی ۳۴ تحقیق (۱۶ مورد داخلی و ۱۸ مورد خارجی)، مشخص است که گردشگری و زنان روستایی موضوع جدید است و به حدود یک دهه می‌رسد. چنانچه تحقیقات داخلی در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۶ و خارجی‌ها در فاصله سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۶ انجام شدند.

۲- در مقالات داخلی به نقش گردشگری در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی بیشتر از اثرات اجتماعی پرداخته شده به گونه‌ای که ۹۴ درصد تحقیقات به اثرات اقتصادی و ۷۵ درصد به نتایج اجتماعی پرداختند. برعکس در تحقیقات خارجی نتایج و اثرات اجتماعی بیشتر مورد توجه بوده به طوری که ۷۸ درصد مقالات به اثرات اقتصادی و ۸۹ درصد به اثرات اجتماعی اختصاص یافته است.

۳- با توجه به جداول مشاهده می‌شود، بجز تحقیق یاسوری و همکاران (۱۳۹۴)، در کلیه تحقیقات به اثرات مثبت گردشگری در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی اشاره شده که شامل: کسب درآمد از طریق تهیه و فروش صنایع دستی، مواد خوراکی، خشکبار، نان‌های محلی، گیاهان دارویی، گیاهان خوراکی (تر و خشک)، کار و اداره اقامتگاه بومگردی و اجاره اتاق... به صورت مستقیم و غیر مستقیم، اشتغال و استقلال مالی ایجاد شده است

۴- فعالیت زنان در کسب و کارهای کوچک پر رنگ‌تر از مردان و آنان بیشتر استقبال می‌کنند. زنان با صرف کمترین هزینه و ریسک در گردشگری روستایی فعالیت می‌کنند. عدم نیاز به سرمایه زیاد، مشاغل را برای زنان کارآفرین ایجاد می‌کند که منجر به کاهش فقر می‌شود. بنابراین بین توسعه گردشگری روستایی و توانمندسازی اقتصادی زنان رابطه معناداری وجود دارد و ارائه تسهیلات و تحولات ساختاری نقش مهمی در توانمندسازی اقتصادی آنان دارد.

۵- اثرات و نتایج گردشگری بر توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی شامل: ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی زنان و خانوارهای روستایی، تقویت اعتماد به نفس، ارتقای ظرفیت‌های شناختی، تقویت تعامل اجتماعی و مسئولیت‌پذیری زنان، حس افتخار محلی، هویت قومی و حفاظت از فرهنگ و هنرهای بومی و محلی، حس امنیت و غلبه بر موانع جنسیتی جهت حضور و مشارکت بیشتر در جامعه و تشویق به فعالیت‌های گروهی و دسته‌جمعی. بنابراین نتایج نشان می‌دهد که بین توسعه گردشگری و میزان توانمندی اجتماعی زنان روستایی رابطه معناداری وجود دارد و معیارهای اعتماد اجتماعی، انسجام، همبستگی و تعلق مکانی ملموس‌تر است.

منابع:

[۱] صدر موسوی، میرستار، دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۳). درآمدی بر برنامه ریزی تفریحگاه‌های توریستی، نشریه علوم انسانی، دانشگاه تبریز، شماره ۱۷.

[2] Eccles Gavin, Costa Jorge (1996), Perspectives on tourism development, Eccles Gavin, Costa Jorge (1996) Perspectives on tourism development.

[۳] سقایی، مهدی (۱۳۸۲)، گردشگری روستایی و توسعه، مجموعه مقالات سمینار بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در ایران، دانشگاه علامه طباطبایی

[۴] کریمی، وحید، حیاتی، داریوش (۱۳۹۳). ارزیابی بومگردی در ایران، کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین در علوم کشاورزی و منابع طبیعی و محیط زیست

[۵] علاء‌الدین، پویا، امین‌زاده، نینا (۱۳۹۳). توسعه گردشگری در روستای گرمه استان اصفهان: تحلیل نقش تسهیل‌گر و پایداری فعالیت‌ها، توسعه محلی، دوره ۶، شماره ۱، بهار و تابستان، صفحه ۴۹-۷۰

[۶] چهاربالش، مریم، (۱۳۹۰)، گردشگری و اشتغال زنان، روزنامه جام جم، شماره ۲۰، صفحه ۲

[۷] ایمنی قشلاق، سیاوش، خانی، فضیله، هاشمی، سعید (۱۳۹۱)، نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه تطبیقی روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، دانشگاه فردوسی

[۸] غنیان منصور و همکاران (۱۳۸۹). تحلیل ابعاد گردشگری روستایی با رویکرد جنسیتی از دیدگاه جامعه‌میزبان، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۸، شماره ۳، ص ۹۳-۱۰۹

[۹] محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰). درآمدی بر جهانگردی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

[10] World Tourism Organization. (1999), Tourism : 2020 Vision, Executive summary, WTO, Madrid.

[11] رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی، دانشگاه تهران، تهران

[12] پور روحانی، ماجده، پورجعفر، محمد رضا، یدقار، علی (۱۳۹۴). اهداف، ارکان و الزامات برنامه ریزی گردشگری روستایی با تأکید بر بوم نشریه گردشگری، مسکن و محیط و روستا، شماره ۱۵۵، پاییز

[13] <http://ecotourism.ichto.ir>

[14] حیدری ساربان، وکیل، ملکی، ابودر (۱۳۹۳) رزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی، مورد مطالعه: روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس، توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان، ص ۲۹۸-۲۷۹

[15] بروجی، اشکان (۱۳۹۷). چالشها و فرصتهای اقامتگاههای بومگردی در کشور، آکادمی گردشگری ایران تفکر جدید تجربه نوین، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران

[16] خانی، فضیله، (۱۳۸۵)، توسعه روستایی و چالش های اشتغال زنان، مجله پژوهش های جغرافیایی، شماره ۵۵، ص ۱۸۸-۱۷۹

[17] توکلی. د. (۱۳۸۷)، زنان برون از صنعت گردشگری، روزنامه سرمایه، شماره ۸۲۰

[18] یاسوری، مجید، وطنخواه کلورزی، ژیلا (۱۳۹۴)، نقش گردشگری در توسعه کار آفرینی زنان روستایی (دهستان گوراب پس شهرستان فومن)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال پنجم، شماره بیستم، صص ۵۹-۴۶

[19] معاونت گردشگری اداره کل میراث فرهنگی استان خراسان رضوی - اقامتگاه های بوم گردی، ۱۳۹۷ و [۲۰] اطلاعات محلی

[21] Lordkipanidze M, Brezet Han and Backman M. 2005. The Entrepreneurship factor Insustainable Tourism development. Journal of Cleaner Production, No.13, pp. 787-789.

[22] ASULEY, C, AND MITCHELL, J. (2006) TOURISM BUSINESS AND THE LOCAL ECONOMY: Increasing impact through alinkages approach, ODI Briefng paper, march, odi, London

[23] Pleno, M. J. L. 2006. Ecotourism projects and women's empowerment: A case study in the province of Bohol, Philippines

[24]. Sathibama. K. (2010): « Rural Women Empowerment and Entrepreneurship Development», Research Scholar, Department of Political Science and Development Administration, Gandhigram Rural Institute, Dindigul.

[25] Höckert, E. 2009. Sociocultural sustainability of rural community-based tourism, Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisu B: 5

[26] N. Okech, Rosalyne. & P. Gumede, Nompumelelo, (2009), Developing Rural Tourism in South Africa: A Case of Women and Technology in Kwazulu – Natal, p2

[27] Rani Mohanty, S., Das, B. and Trupti, M. (2013): « Empowerment of Women in Rural Odisha through Microenterprise», IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS) Volume 12, Issue 1 PP 01-08.

[28] Krishna, p. (2014). Woman Empowerment through Entrepreneurship in Service Sector with special Reference to SHGs in Tourism. Social Science, Vol 3, Issue.9

[29] Boley, B. B., & McGehee, N. G., 2014, Measuring empowerment: Developing and validating the Resident Empowerment through Tourism Scale (RETS), Tourism Management, vol. 45, pp 85-94

- [30] Ontiveros, M. M. & Carrillo, 2015. Tourism, female work and women's empowerment at Bahíals de Huatulco, Oaxaca. *Estudios y Perspectivas en Turismo*, Vol. 24 No. 2 pp 316-335.
- [31] Bhusan, Himanshu .Mohanty, Kusturi (2015). Empowering Women through Tourism Development. *Odisha Review*.
- [32] Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya, *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, No 8, Pp 37-41
- [۳۳] مقصودی، منیژه، رحیمی، عباس (۱۳۸۷)، روش‌های مشارکتی: مطالعه موردی چهار روستا در منطقه اوان از استان قزوین، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲، ص ۱۱۸.
- [۳۴] فرجی راد عبدالرضا، احسانی افسانه (۱۳۹۰). بررسی تاثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه سار بوم گردی) بر ارتقا سطح زندگی جامعه محلی (با تاکید بر روستای "گره" و "شیب دراز)، جغرافیایی سرزمین: تابستان، دوره ۸، شماره ۳۰؛ از صص ۶۳ تا ۷۷.
- [۳۵] خواجه شاهکویی، علیرضا، خوش فکر، غلامرضا، کریمی، لیال (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی روستای زیارت شهرستان گرگان، مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، دانشگاه مازندران، شماره ۳: صص ۱۲۵-۱۰۶
- [۳۷] نجفی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی و تحلیل نقش گردشگری روستاییان در توسعه کارآفرینی در روستای زیارت، همایش ملی توسعه روستایی
- [۳۸] عیسی زاده، سعید، قدسی، سوده (۱۳۹۱). محاسبه ضرایب اشتغالزایی بخش گردشگری در اقتصاد ایران: با استفاده از مدل داده - ستانده، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال هفتم شماره ۱۷، صص ۱۷۲
- [۳۹] بروج، اشکان (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی اقامتگاه‌های بوم گردی مناطق بیابانی از منظر توسعه پایدار گردشگری، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی
- [۴۰] وثوقی، لیلا، قاسمی، مهدیه (۱۳۹۳). اکوتوریسم و توانمند سازی زنان روستایی، زن و توسعه و سیاست، دوره ۱۲، شماره ۴، زمستان، صص ۵۹۳ - ۶۱۰.
- [۴۱] بوزرجمهری، خدیجه، صادقلو، طاهره، قنبری، نصیبه (۱۳۹۶)، موانع و چالش‌های زنان روستایی در ایجاد کسب و کارهای کوچک مطالعه موردی: دهستان پایین‌نرخ شهرستان تربت حیدریه، همایش ملی بررسی راهکارهای مدیریت توسعه کار آفرینی روستایی ایران.
- [۴۲] رنجبری، مریم، استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۳)، بررسی نقش گردشگری در توسعه کار آفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی روستای شیب دراز و برکه خلف)، فصلنامه گردشگری و چشم انداز آینده، سال چهارم، شماره ۳، صص ۹۶.